

Вітвицька С.С. Проблеми соціоекологічного виховання у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського // Проблеми формування екологічної свідомості особистості /За ред. О.А.Дубасенюк, О.Є.Антонової: Зб. наук. праць. – Житомир: Житомирський держ. пед. ун-т, 2003. – С. 6-9.

*Вітвицька С.С.
доцент кафедри педагогіки,
Житомирський державний педагогічний
університет імені Івана Франка*

Проблеми соціоекологічного виховання у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського

В історії нашої країни є постаті, доробок яких може слугувати багатьом поколінням незалежно від змін у суспільстві. Таким був видатний вчений, талановитий педагог В.О.Сухомлинський. У його працях можна знайти витoki для дослідження багатьох напрямів педагогічної науки та цінні поради вчителям у їх практичній діяльності. У таких працях як „Павлишська середня школа”, „Народження громадянина”, „Листи до сина” ним ґрунтовно висвітлені й проблеми соціоекологічного виховання.

Чому на сучасному етапі розвитку суспільства і науки потрібно говорити і вводити до наукового обігу термін „соціоекологічне виховання”? Тому що з того часу як Ернест Геккель ввів до наукового обігу поняття „екологія” (1866 р.) відбулося багато змін. У наш час на основі фундаментальної екології створена неоекологія, яка має різні галузі. Однією з галузей неоекології є соціальна екологія. Саме соціальна екологія розглядає питання взаємодії „людина – суспільство – природа” і відповідає на питання, як різні аспекти екологічних знань спрямувати на оптимізацію діяльності для досягнення гармонії відносин між суспільством і природою.

Саме соціальна екологія відстоює нову парадигму взаємодії: ідею рівного партнерства, в якому суспільство і природа взаємодіють як партнери, що мають рівний потенціал; ідею взаємопов’язаності сфер природи та сфер розуму (суспільства); ідею взаємозалежності всіх країн і народів, потреби об’єднання зусиль людства в ім’я збереження життя на Землі, в ім’я оптимізації системи „людина – світ” в їх спільній еволюції.

Отже, на наш погляд, сьогодні потрібно говорити про соціоекологічне виховання молоді. Соціоекологічне виховання спрямовано на формування дбайливого ставлення та адаптації дітей до мінливого середовища, на розуміння єдності людини зі світом природи, на усвідомлення себе людиною світу, для якої близьки та зрозумілі інтереси інших людей і народів, а головними цінностями є загальнолюдські.

Метою соціоекологічного виховання є оволодіння кожним учнем системою наукових знань, умінь, переконань, які забезпечують формування громадянської відповідальності школярів за стан навколишнього середовища.

Для того, щоб реалізувати мету і завдання соціоекологічного виховання важливо враховувати певні принципові положення, а саме: єдність інтелектуального, емоційного сприймання середовища і практичної діяльності дитини щодо його поліпшення; систематичність та неперервність діяльності; взаємодія школи, сім'ї та громадськості; взаємозв'язок глобального, національного та краєзнавчого підходів до екологічних проблем.

Соціоекологічне виховання має два аспекти. Перший – це вивчення і врахування у практичній діяльності закономірностей природи, навколишнього середовища. Другий – необхідність навчити молодих людей адаптуватися, жити і виживати у вже спотвореному світі, поступово відновлюючи і відтворюючи його.

Соціоекологічне виховання охоплює екологічний і соціальний аспекти. Екологічний аспект глибше досліджений науковцями, тому у практиці роботи шкіл, позашкільних закладів, громадських організацій накопичено певний досвід, напрацьовано багато форм. Що ж стосується соціального аспекту, то він випадає з поля зору як сучасних теоретиків педагогіки, так і вчителів-практиків. Проте необхідно визнати виключну важливість саме цього аспекту соціоекологічного виховання, адже він має такі складники як громадський та правовий, а результатом його реалізації є активна життєва позиція учня, молодої людини.

Саме соціальний аспект екологічного виховання глибоко розглядається у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського. Видатний педагог стверджував, що навчально-виховний процес у школі має бути спрямований на формування активної життєвої позиції кожного учня. Основною ознакою активної громадянської позиції, на думку В.О.Сухомлинського, є небайдужість. У „Листах до сина” він пише: „Бійся, сину, людей, які ходять по землі із заплющеними очима. Байдужість – найстрашніший ворог усього живого”.

Другою рисою активної позиції є громадянська відповідальність за всі діяння на землі. „Благословенна земля ця не дісталася нам у спадок від батьків – ми взяли її у борг у нащадків”, - писав Василь Олександрович.

Видатний педагог був впевнений, що виховання цінностей у дітей потрібно розпочинати з розвитку почуттів. „Ми вважаємо дуже важливим завданням те, щоб наші вихованці, бачачи і розуміючи свою єдність з природою, переживали турботу і тривогу за збереження природних багатств, - стверджував він. – Шкільний етап – важлива ланка неперервного соціоекологічного виховання, яка ґрунтується на єдності емоційного і раціонального, на позитивному досвіді спілкування з природою”.

В.О.Сухомлинський підкреслював, що у дитини, яка вихована в умовах дефіциту спілкування з природою, розвивається емоційна глухота, агресивність у ставленні до людей, до об'єктів природи. Видатний педагог виділяв два джерела виховання, і в кожному з них виняткове місце відводив взаємостосункам. Першим джерелом він називав громадсько-політичні

відносини, другим – складні взаємини, в яких перебуває дитина. На думку В.О.Сухомлинського, вони є для дитини середовищем, яке дає наочні уроки, що розкривають зміст моральних понять. Ці відносини ніким не мисляться як спеціальний засіб виховання. Проте, чим менше думають про них дорослі, як про силу, що діє на духовний світ дитини, тим більше вона, ця сила, виховує. Тут треба ще раз підкреслити слово „відносини”, адже у всьому, що оточує дитину (не тільки люди, а й речі, явища), вона бачить матеріалізовані людські погляди, судження, звички, наміри.

Виховання активної життєвої позиції можливе лише тоді, коли дитина свідомо засвоїла екологічні знання, відчула радість від того, що вона вносить у життя крихітку своєї праці, своєї творчості. Створення казок про природу, тварин було одним із улюблених занять у Школі Радості В.О.Сухомлинського. Василь Олександрович вважав, що казка, гра фантазії – животворне джерело дитячого мислення, благородних почуттів. Вони є обов’язковими стимулами розвитку у дитині гуманізму, духовності.

Видатний педагог підкреслював, що більшість таємниць природи не розкрито, і у своїй школі стимулював у дітей інтерес до загадок природи. У школі В.О.Сухомлинського зв’язок людини і природи діти бачили, спостерігаючи за життям їжаків, бджіл, ягнят тощо. Практична турбота про „братів своїх менших”, слухання музики землі, музики природи, малювання фантастичних звірів, - все це викликало у дітей позитивні емоції та бажання оберігати і примножувати її красу.

Навчання і виховання, на думку В.О.Сухомлинського, мають активізувати внутрішні можливості самої дитини. Тільки тоді мету соціоекологічного виховання можна вважати досягнутою, коли учень самостійно керує своєю поведінкою, тобто у дітей має бути сформовано свідоме ставлення до своїх прав і обов’язків. Основні норми екологічного законодавства повинні стати переконаннями, звичками поведінки.

В.О.Сухомлинський повчав учителів, що трудова діяльність школярів у галузі охорони природи має бути доцільною, пов’язаною з реальними життєвими проблемами. Необхідно, щоб у дітей звичка працювати поєднувалася з осмисленням ролі праці, як важливої духовної потреби.

В організації соціоекологічного виховання В.О.Сухомлинський здійснював етнопедагогічний підхід. Українські народні традиції розглядалися ним як важлива умова формування у вихованців соціоекологічної культури. Саме дотримання традицій у спілкуванні з природою залишало у пам’яті дітей глибокий слід, обов’язково впливало на розвиток почуттів, формування екологічної свідомості.

Звичайно, для того, щоб соціоекологічне виховання було ефективним, потрібна взаємодія всіх виховних ланок - школи, сім’ї, громадськості. Потрібен тісний взаємозв’язок класної, позаурочної, позашкільної роботи, систематичність, наступність і поступове ускладнення форм і методів практичної діяльності школярів.

В.О.Сухомлинський був великим патріотом рідної землі, чорноробом на освітянській ниві. І сьогодні як пересторога усім нам звучать його слова: „Для

того, щоб мати моральне право один раз сказати про біди і страждання своєї Батьківщини, треба десять разів щось зробити для її піднесення і зміцнення”.